

Корнева З.М.

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ПРИНЦИП УРАХУВАННЯ РІЗНИХ ВАРІАНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Анотація. Стаття присвячена розгляду шляхів вирішення проблеми побудови викладання англійської мови для професійних цілей навчання у немовному ВНЗ, які б забезпечували інтеграцію мовного курсу з курсами професійної підготовки. Запропонований підхід до вирішення проблеми полягає у формуванні професійних іншомовних комунікативних умінь студентів на матеріалі так званої «міжнародної англійської мови».

Ключові слова: інтеграція мовного курсу з курсами професійної підготовки, професійні іншомовні комунікативні вміння, міжнародна англійська мова.

Abstract. The paper is devoted to analyzing the ways of such ESP teaching design at non-linguistic tertiary schools which would ensure the integration of the language course with courses in professional training. The author suggests developing students' fundamental profession-oriented English communication skills on the basis of International English.

Key words: integration of the language course with courses in professional training, foreign language professional communicative skills, International English.

Постановка проблеми. Професійна діяльність, пов'язана з використанням іноземної мови, що вивчається, передбачає численні комунікативні вміння, які не пов'язані безпосередньо з конкретною спеціальністю, але важливі для виконання професійних обов'язків в умовах, коли ці обов'язки припускають міжнародні контакти на основі іншомовної комунікації. Необхідні для всіх фахівців технічного профілю іншомовні комунікативні вміння зазначеного вище виду, по суті, ідентичні. Це і слугувало об'єднанню таких фахівців в одну групу.

Наприклад, проводячи міжнародну діяльність у межах професійних обов'язків, інженерам доводиться здійснювати ділові контакти іноземною мовою по телефону, вести іншомовну ділову переписку, брати участь у ділових переговорах, спілкуватися з питань постачання обладнання і використовувати низку інших аналогічних іншомовних професійних комунікативних умінь. Володіння такими і багатьма іншими аналогічними іншомовними комунікативними вміннями дуже важливе з професійної точки зору. Проте потрібно зазначити, що вони не відображають безпосередньо зміст ні конкретної спеціальності, ні спеціалізації кожного конкретного інженера. Вони однаково обслуговують потреби будь-кого у професійному іншомовному спілкуванні.

Наведені вище вміння мають специфічну характеристику, яка потребує більш детального розгляду. У процесі англійського професійного навчання майбутніх інженерів неминує виникати питання, якого саме варіанту англійської мови слід навчати. Саме тому метою статті є розгляд наявних підходів до вирішення окресленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Добре відомо, що існує принаймні шість варіантів англійської мови, якою говорять її носії: британський,

американський, канадський, австралійський, новозеландський та ірландський. Проте різноманітність варіантів не обмежується лише шістьма. Слідом за В.В. Kachru та С.Л. Nelson [8] можна стверджувати про існування так званих «світових англійських» (world Englishes). В.В. Kachru [7] поділяє всі країни, де говорять англійською мовою, на три кола: внутрішнє, зовнішнє та таке, що постійно розширюється. До внутрішнього кола належать країни, де англійська існує як єдина державна мова (Великобританія, США та Австралія — 375 млн осіб). Ці країни, як відомо, усталюють мовні норми (norm providing). До зовнішнього кола належать країни, де значна кількість населення користується англійською мовою як другою мовою і де вона наділена офіційним статусом (Індія, Пакистан, Сінгапур, Нігерія, Південна Африка — практично усі колишні колонії Великої Британії, що сьогодні є членами Британської Співдружності Націй — від 350 до 450 млн. осіб). Це країни, у яких виникли власні англійські норми (norm developing), так звані власні «англійські», як наприклад, індійська англійська, якою створюється чимало літературних творів.

Нарешті, до кола, яке постійно розширюється, входять ті країни, де англійська мова не має офіційного статусу та не використовується для внутрішньонаціонального спілкування. Проте англійською у даних країнах володіє значна частина населення. Такі країни є залежними від чинних мовних норм (norm dependent). Метою оволодіння англійською мовою у зазначених країнах є комунікація із представниками інших країн та народів, оскільки в сучасному світі саме англійська мова стала мовою міжнародного спілкування. До країн цього кола належать практично усі країни світу, окрім країн, які входять до двох попередньо згаданих кіл (понад 750 млн. осіб). Ми не можемо із упевненістю стверджувати, що у таких країнах наявні власні варіанти англійської мови, але й не можемо відхилити можливість їхнього розвитку у майбутньому. Наприклад, сьогодні більшість населення скандинавських країн, Нідерландів та Бельгії вільно володіє англійською мовою і регулярно користується нею навіть для спілкування у своїй країні.

А отже, можна з упевненістю говорити про те, що окрім шести варіантів англійської мови, якими користуються її носії, є величезна кількість варіантів, якими користуються народи, для яких англійська є лише другою мовою в країні, де вони живуть. І неможливо виключити можливості появи нових варіантів англійської мови у країнах, де нею вільно володіє або оволодіває більшість населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний підхід до всіх цих варіантів полягає у тому, що ті варіанти англійської мови, які існують принаймні у межах перших двох кіл, можна використовувати для навчання у країнах кола, що постійно розширюється [13]. Такий рівний статус та рівні можливості є природними та логічними. Потрібно зазначити, що лише століття тому британська англійська вважалась взірцево правильною, а до її американського варіанту ставлення було як до мови другого ґатунку. Зараз подібна ситуація здається нісенітницею, адже американський варіант сьогодні успішно бореться з британським за першість у світі, активно проникає у британську англійську, а

подекуди й домінує над нею. Зважаючи на цей приклад, ми не можемо з упевненістю стверджувати, що з часом відповідна тенденція не зачепить, скажімо, індійську англійську, адже це мова якою користується набагато більша кількість населення, аніж населення усієї Великої Британії.

Водночас визнання рівними всіх варіантів англійської мови значно ускладнює проблему вибору будь-якого з них для запровадження у навчальний процес. Проте вибір цієї роботи неминуче доводиться. У відомій монографії J. Harmer «The practice of English language teaching» [6, с. 9] стверджується, що, попри відмінні риси різних варіантів англійської мови, які в першу чергу, належать до внутрішнього кола, вони не роблять спілкування носіїв одного варіанту незрозумілим для носіїв іншого, а подібність цих варіантів є набагато більшою, ніж розбіжності між ними. Але все ж таки, такі відмінності є численними та різючими. Їхнє незнання призведе до непорозумінь у процесі комунікації.

Зазначені відмінності виникають на всіх рівнях мови: фонетичному, лексичному та граматичному. Добре відомо, наскільки в американському варіанті англійської мови суттєвими є фонетичні розбіжності з британською англійською. Наприклад, слово *herb*, у якому американці не вимовляють початковий звук, для англійця слугуватиме показником регіонального акценту, так би мовити, браку освіти. Особливо значні лексичні розбіжності можуть стати причиною непорозумінь. Ми вже згадували про ділову англійську мову та наявні розбіжності у назвах вищих управлінських посад та органів у компаніях Великої Британії та США (*Managing Director, Br. — Senior Vice-President, Am; Board of Directors, Br. — Executive Board, Am.*). Деякі з подібних відмінностей можуть просто викликати сміх. Наприклад, на позначення чоловічих штанів американці вживають слово «*pants*», відповідно, якщо американська фірма є виробником чоловічого одягу, то і в документації, і в офіційній рекламі буде вживатися саме це слово. Проте у Британців воно викличе неабияке здивування, адже в британській англійській слово «*pants*» означає елемент чоловічої спідньої білизни.

Трапляються й неабиякі культурологічні відмінності. Однією із таких лінгвосоціокультурних відмінностей є різниця у форматі британських та американських ділових листів (розміщення у листі дати, пунктуація після звертання, різниця завершальних фраз у листах). Як справедливо зазначив D. Killik [9, с. 4], попри наявність у британців, американців, ірландців та ін. народів спільної мови, вони є значною мірою розділеними культурно.

Наведені вище приклади яскраво ілюструють різницю лише у двох варіантах англійської мови — британському та американському. Якщо ж взяти до уваги всі варіанти англійської мови, то перелік таких відмінностей стане просто неосяжним. Це ще більше поглибить проблему вибору варіанту англійської мови для використання у навчальному процесі, адже такий вибір повинен обов'язково відштовхуватися від важливої обставини. Англійська мова є мовою міжнародного спілкування, *lingua franca*, а тому варіант англійської мови, який вибирається для використання у навчальному процесі, повинен бути таким, щоб забезпечити максимальну кількість міжнародних контактів. Англійську мову майбутні фахівці

вивчають не лише для спілкування з її носіями, а й для міжнародного спілкування: щоб німець міг спілкуватися із українцем, швед — із китайцем тощо.

У зазначених вище умовах виникла необхідність навчати «міжнародній англійській» (International English), тобто певній міжнародно прийнятній та визнаній, а не національній версії англійської мови [12].

Міжнародна англійська може використовуватися як носіями мови, так і неносіями у процесі крос-культурної комунікації. У вузькому сенсі, вона може функціонувати між представниками різних культур у межах однієї країни, у широкому, — між комунікантами-представниками різних культур у світовому масштабі [10].

Існує кілька термінів на позначення поняття «міжнародна англійська»:

- англійська як *lingua franca*, або міжнародна англійська [5];
- глобальна англійська [3];
- світова англійська [11];
- англійська як середовище міжкультурної комунікації [4].

Міжнародну англійську можна розглядати як певний національно-нейтральний варіант англійської мови, рівно доступний та зрозумілий як її носіям, так і неносіям, особам, які оволоділи цією мовою в незалежності від країни їхнього походження [2].

Оволодіння міжнародною англійською є доцільним і вигідним, проте для запровадження її у навчальний процес потрібні надійні лінгвістичні підстави. Такі підстави означають наявність певного кодифікованого та міжнародно визнаного варіанту англійської мови, який би визнавався будь-де як її міжнародна версія. Якщо мова міжнародного спілкування не має такого міжнародно визнаного і кодифікованого варіанту, це неминуче призводить до розвитку мов-піджинів (наприклад, Pidgin English). Використання мови на зразок згаданої у XXI столітті є абсолютно неприйнятним у зв'язку із наявністю неймовірно складної та диверсифікованої системи комунікації, яка сьогодні використовується людьми. Отже, якщо ми маємо бажання навчати міжнародній англійській, то її спершу треба створити, тобто кодифікувати все те, що є наявним, — це одне з основних завдань, які слід висувати перед міжнародною лінгвістичною спільнотою. Таке завдання є нагальним, проте пошук шляхів його втілення потребує немало часу, зусиль та фінансових витрат. Тому упевнено можна стверджувати, що існування міжнародної англійської виглядає сьогодні міфом, створеним на шляху вирішення проблеми щодо того, якого варіанту англійської мови навчати в країнах, які належать до кола, що постійно розширюється. Проте зазначений вище міф не може слугувати практичним рішенням, доки не з'явиться така детально розроблена та кодифікована мова.

Саме тому аж ніяк не можна ставити перед пересічними викладачами завдання навчити міжнародній англійській мові. Якби зараз таке завдання перед ними постало, то призвело б до найнегативніших та найабсурдніших результатів. Отже, наведене вище повертає нас до питання, якому саме варіанту англійської мови навчати.

Вибір цей є не таким вже й великим. По-перше, ми можемо вибрати лише з

варіантів, які належать до внутрішнього кола, тобто з таких, якими спілкуються носії мови. J. Harmer слідом за J. Svartnik, висуває аргументи на користь саме такої альтернативи, котра видається цілком природньою навіть без наведення спеціальних аргументів, оскільки саме ці варіанти є найбільш прийнятними, доступними та зрозумілими більшості тих, хто володіє англійською мовою, — як його носіям, так і не носіям. Саме до викладання цих варіантів англійської мови є підготовленими переважна більшість викладачів англійської мови, окрім того, саме для них є розробленими практично всі існуючі навчальні матеріали [6, с. 9].

По-друге, серед шести варіантів англійської мови, якими говорять носії мови, вибір для навчання у країнах Східної Європи фактично обмежується тільки її двома варіантами — британським та американським. Саме вони є найбільше розповсюдженими та загальноприйнятими — такими, які взагалі можна обговорювати у зв'язку із міжнародною англійською мовою. Оволодіння саме одним із них відповідає потребам та інтересам студентів східноєвропейських країн, котрі, як показує практика, згадують, як правило, тільки ці два варіанти, відповідаючи на питання, яким би варіантом англійської мови ви хотіли б оволодіти.

Зокрема, висунута думка була підтверджена О.Б. Тарнопольським у ході проведеного ним у 2003 р. дослідження [1]. Із отриманих ним даних можна зробити висновок, що, по-перше, переважну кількість студентів приваблює вивчення лише британського або американського варіантів англійської мови, що, у свою чергу, підтверджує правильність зробленого раніше висновку щодо доцільності вибору саме між цими варіантами для побудови навчальних курсів, принаймні в умовах нашої країни. По-друге, абсолютно природнім є бажання студентів та їхня потреба оволодівати обома варіантами, англійським та американським, а не вибирати між ними.

Загалом паралельне вивчення цих двох варіантів англійської мови не тільки є практично можливим, але й доцільним. Згаданий вище J. Harmer [6] вважає, що студентів просто потрібно наражати на дію різних варіантів англійської мови, особливо в процесі аудіювання та читання. Проте цього, безумовно, слід уникати на початкових етапах формування навичок та вмінь, оскільки ефективність навчання може різко знизитися через акумуляцію труднощів. Разом із тим, на просунутих етапах навчання використання обох варіантів англійської мови може принести неабияку користь, адже студентів просто необхідно підготувати до зіткнення з різними варіантами цієї мови в процесі міжнародної комунікації.

Отже, вирішенням окресленої вище проблеми є навчання двох варіантів англійської мови та англійської культури в курсі викладання англійської мови професійного спрямування у ВТНЗ. Звичайно, розробити курс на основі двох варіантів англійської мови — завдання неабиякої складності, перш за все тому, що у межах такого курсу слід чітко розмежувати, як саме два варіанти англійської мови будуть взаємодіяти.

Відтак, у ході дисертаційного дослідження, яке було здійснене автором даної статті, були сформульовані такі висновки:

- запровадження двох варіантів англійської мови у навчальний процес

повинно бути поступовим та роздільним: на початковому етапі вводиться та відпрацьовується лише один варіант, при чому така одноваріантність повинна охоплювати увесь початковий, а можливо, і передсередній етап навчання, адже використання із самого початку одночасно двох варіантів англійської мови призведе лише до надмірної плутанини. Другий варіант англійської мови доцільно вводити не раніше другого року навчання у ВТНЗ, проте на цьому етапі «новий» варіант повинен домінувати, а звертатись до «старого» потрібно якомога рідше;

- на просунутому етапі (III-V курси) допустимим та бажаним є одночасне функціонування у навчальному процесі двох варіантів англійської мови, що відповідним чином повинно бути відображеним у використанні навчальних матеріалів, розроблених на основі двох варіантів. Це нескладно реалізувати, скажімо, застосовуючи половину текстів для аудіювання з використанням британського варіанту англійської мови, а другу половину — з американським варіантом. В аналогічний спосіб можна вчинити і з текстами для читання.

В описаному О.Б. Тарнопольським дослідженні [1] зазначені, зокрема, такі особливості реалізації двох варіантів англійської мови у навчальному процесі. Ті студенти, які пройшли підготовку у межах запропонованої послідовності реалізації двох варіантів англійської мови у навчальному процесі, доволі часто змішували у говорінні обидва варіанти. В основному це стосувалося лексики. Проте автор рекомендує розглядати такий недолік як другорядний та неістотний, оскільки, по-перше, він повністю перекривався безумовною перевагою підходу: студенти не відчували жодних труднощів, пов'язаних із вживаним варіантом англійської мови при читанні та аудіюванні текстів із використанням обох варіантів. По-друге, жодного разу не відбулося змішування цих двох мовних варіантів на письмі. Такі результати були досягнуті шляхом акцентування відповідних труднощів та їхнього розмежування в навчальному процесі. По-третє, зазначені лексичні недоліки у студентів не роблять їхнє спілкування незрозумілим для носіїв будь-якого із варіантів англійської мови, тобто є абсолютно прийнятними з точки зору міжнародного спілкування.

Висновки з проведеного дослідження. Ми врахували описані особливості у межах нашого дослідження в такий спосіб: навчальний посібник *Professional Basics*, який у межах експериментального дослідження використовувався для викладання англійської мови професійного спрямування студентам першого курсу ВТНЗ, повністю укладений на основі британського варіанту англійської мови. На другому курсі студенти спеціальності «Системний аналіз» навчалися за посібником *Analytical Outlines*, який є написаним на основі американського варіанту. У той же час, посібник *Printing and Publishing Matters*, який пропонувався студентам поліграфічних спеціальностей на третьому році навчання, було створено з урахуванням особливостей двох мовних варіантів. Перспективу наступних досліджень ми вбачаємо у створенні на описаних засадах англійських професійних навчальних матеріалів для широкого кола технічних спеціальностей.

Література

1. Тарнопольський О.Б. Англійська мова в Україні: якого варіанту навчати? / Олег Борисович Тарнопольський // Іноземні мови. — 2003. — №2. — С. 3–6.
2. Cook V. Going beyond the native speaker in language teaching / Vivian Cook // TESOL Quarterly. — 1999. — No. 33. — P. 185–209.
3. Crystal D. English as a global language / David Crystal. — Cambridge: Cambridge University Press, 1997. — 212 p.
4. Cummins J. International handbook of English language teaching / J. Cummins, C. Davison. — Springer Science and Business Media, 2007. — 121 p.
5. Gnutzmann C. Lingua franca / Claus Gnutzmann // In: Byram M. (ed.). The Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning. — London: Routledge, 2000. — P. 356–359.
6. Harmer J. The practice of English language teaching (3rd ed.) / Jeremy Harmer. — Harlow, Essex: Longman, 2001. — 371 p.
7. Kachru B.B. The alchemy of English: The spread, functions and models of non-native Englishes / Braj B. Kachru. — Oxford: Pergamon Institute of English, 1986. — 200 p.
8. Kachru B.B. World Englishes / B.B. Kachru, C.L.Nelson. // S.L. McKay and N.H. Hornberger (Eds.). Sociolinguistics and Second Language Teaching. — Cambridge: Cambridge University Press, 1996. — P. 71–102.
9. Killik D. Culture and capability: Crossing the divide / David Killik. — IATEFL Issues. — 1999. — No.148. — P. 4–7.
10. McKay S. International English in its sociolinguistic contexts: towards a socially sensitive EIL pedagogy / S. McKay, W.D.Bokhorst-Heng. — New York: Routledge, 2008. — 209 p.
11. Mair C. The politics of English as a world language: new horizons in postcolonial cultural studies / Christian Mair. — Amsterdam-New York: Rodopi, 2003. — 497 p.
12. Seidlhofer B. A concept of international English and related issues: from «real English» to «realistic English»? / Barbara Seidlhofer. — Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, 2003. — 28 p.
13. Widdowson H.G. The ownership of English / Henry G. Widdowson // TESOL Quarterly. — 1994. — No.28. — P. 377–389.

Кривич Н.Ф.

старший викладач кафедри української мови та літератури

ДВНЗ «Київський національний економічний університету імені Вадима Гетьмана»

ПРИЙОМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ГРУПІ

Анотація. У статті розглянуто питання про застосування інтерактивних методів і прийомів для підвищення рівня викладення дисциплін. Серед провідних методів і прийомів